

Johann Peter Hebel

A RAJNAI HÁZIBARÁT KINCSESLÁDIKÓJA

Részletek

Halasi Zoltán fordítása

Nem remélt viszontlátás

Jó ötven esztendővel ezelőtt, vagy még többel is, a svédországi Falun városkában egy ifjú bányász megcsókolta csinos, fiatal menyasszonyát, és azt mondta neki: „Szent Luca napján a pap áldását adja szerelmünkre. Akkor férj és feleség leszünk, és megépítjük a magunk kicsi fészkrét.” „Ahol békesség és szeretet lakozik majd – mondta a szép menyasszony bájos mosollyal – Hiszen te vagy az én egyetlenem és mindenem. Inkább a sírban feküdnék, mint hogy nélküled éljek.” De még nem jött el Luca-nap, s amikor a lelkész másodszor hirdette ki őket a templomban, akkor – „*Ha pedig valaki tud valamit, ami ezen személyek egybekelését akadályozná...*” – jelentkezett a *Halál*. Mert másnap reggel, amikor az ifjú fekete bányászruhájában elment a menyasszonya háza előtt – a bányász mindennap magára ölti halotti ruháját –, akkor ugyan még egyszer bezörgetett az ablakán, hogy jó reggelt mondjon, de jó estét már nem kívánt neki. Nem tért vissza többé a bányából, hiába szegte számára aznap délelőtt a menyasszonya piros szalaggal az esküvői fekete nyakravalót. Aztán, amikor látta, hogy nem jön vissza többé, eltette a kendőt, és sirt. Sokáig siratta – nem felejtette el soha. Ezenközben Lisszabon városát lerombolta egy földrengés, véget ért a hétéves háború, meghalt I. Ferenc császár, feloszlatták a jezsuita rendet, felosztották Lengyelországot, meghalt Mária Terézia császárnő, Amerika elnyerte függetlenségét, s az egyesült spanyol–francia haderő sem tudta bevenni Gibraltárt. Magyarországon, a veteráni barlangban a törökök körülzárták Stein tábornokot, és meghalt József császár is. Gusztáv svéd király visszafoglalta az oroszoktól Finnországot, kezdetét vette a francia forradalom és vele a hosszú háborúskodás, majd II. Lipót császár is megtért őseihez. Napóleon meghódította Poroszországot, az angolok bombázták Koppenhágát, a földművesek pedig vetettek és arattak. A molnár örölt, a kovácsok verték a vasat, a bányászok meg a sziklákat vésvé ércerek után kutattak föld alatti műhelyükben. Amikor azonban a faluni bányászok az 1809-es esztendőben, János előtt vagy után valamivel, hozzáláttak, hogy áttörjék a sziklafalat két akna között, jó háromszáz ölnyi mélységben, az omladékkal teli zöldgálicos vízből egy fiatalember holttestét ásták ki. Igaz ugyan, hogy a vasgálic teljesen átítatta, de máskülönben sem oszlásnak nem indult, sem elváltozás nyomait nem mutatta. Tökéletesen kivehetők voltak az arcvonásai, jól látszott az életkora. Úgy festett, mintha csak egy órával azelőtt halt volna meg, vagy csak egy kicsit elszunyókált volna munka közben. A bányászok felhozták a napvilágra, de mivel apja, anyja, barátai, ismerősei rég a földben nyugodtak már, nem akadt senki, aki meg tudta volna mondani, ki lehet az alvó ifjú, s vajon mikor járhatott szerencsétlenül. Senki nem tudott róla semmit, egészen addig, míg oda nem ért a valamikori menyasszonya annak a bányásznak, aki hajdan egy nap elment a mészakra, és nem tért vissza többé. Töpörödött ősz

öreg anyókaként, mankón bicegve érkezett a helyszínre, s amikor látta, hogy az ő vőlegénye fekszik ott, nem is a fájdalomtól lesújtva, inkább valami határtalan örömmel, valami boldog elragadtatással borult le rá, a szeretett halottra. S csak amikor hosszan tartó, erős belső felindultságát leküzdve megnyugodott valamelyest, akkor szólalt meg végre: „Ez az én jegyesem – mondta –, akit ötven esztendeig gyászoltam, de Isten megengedte, hogy még egyszer láthassam őt, mielőtt lejár az időm. Nyolc nappal az esküvőnk előtt elment a bányába, és nem jött vissza többé.” Mély szomorúság fogta el ettől a körülállókat, de még a könnyük is kicsordult. Mert bizony torokszorító volt látni ilyen hervadtan, roskatagon, megvénülve a hajdani menyasszonyt s mellette a még most is daliás szép, fiatal vőlegényt; látni, hogy lobban fel még egyszer, ötven esztendő múltán a menyasszony keblében az ifjonti szerelem lángja; de a vőlegény nem nyitja ki többé az ajkát, hogy rámosolyogna, vagy a szemét, hogy megismerné; látni, hogy kérleli végül az az ősz öregasszony a bányászokat, vigyék el hozzá az ő kicsi szobájába a holttestet, hadd lehessen mellette addig, amíg elkészül a sirja a temetőben, hiszen ő az egyedüli hozzátartozója – ugyan ki más formálhat jogot rá? Másnapra elkészült a sir, a bányászok eljöttek érte. Akkor az anyóka egy ládikóból fekete selyem nyakravalót vett elő, amelynek piros szalaggal volt szegve a széle. Azt a kendőt felkötötte szépen a halott nyakára, és úgy kísérté aztán vasárnapi ünneplőjében, mintha az a nap nem is a vőlegénye temetése, hanem az esküvőjük napja volna. Valóban. Mert amikor a halott ifjút a sírba helyezték, így búcsúzott tőle: „Hát aludj jól. Azt az egy napot vagy tizet bírd ki még a hideg nászi ágyban. És el ne und magadat. Már nem sok tennivalóm van, jövök hamar. Meglátod, nemsokára újra virrad.” – „Amit a föld egyszer visszaadott már, azt másodszer sem fogja megtartani” – mondta, már elmenőben, még egyszer visszanézve.

Napkeleti nevezetességek

Törökországban, ahol, mint mondják, néhanapján le-letérnek az egyenes útról, egy gazdag és előkelő ember becsmérő szavakkal és botütésekkel kergetett el egy szegényt, aki némi alamizsnáért könyörgött hozzá, s mikor a bottal már el nem érhetette, megdobta még egy kövel is. Akik látták, azokat mélységesen felbosszantotta a kegyetlen bánásmód. De már azt egyikük sem tudta kitalálni, hogy vajon mért veszi fel a szegény ember a földről azt a követ, és mért teszi el egy árva szó nélkül a zsebébe. Mert azt, hogy ezek után mindig ott fogja hordani a zsebében, igazán senki se gondolta volna. Pedig a szegény ember pontosan így tett.

Esztendők teltek el, mikor a gazdag emberre egyszer csak lecsapott a balszerencse. Valami nagy zsványságot követett el, és büntetésül nemcsak hogy megfosztották a vagyonától, hanem – ottani szokás szerint – még meg is szégyenítették nyilvánosan. Szamárhátra ültették, csakhogy fordítva, far iránt, így kellett világ csúfjaként mindenki szeme láttára végigkocognia a városon. Amerre elhaladt, csak úgy zúdult rá a gúnyolódás, a szidalom. A báméskodók között történetesen ott állt – zsebében a talányos kövel – a szegény ember is, aki most ráismert egykori bántalmazójára. S mintha csak erre a pillanatra várt volna, gyorsan a zsebébe nyúlt, megragadta a követ, s már fel is emelte, hogy végre megfizessen a sértésért, de aztán, mintha valami jó szellem figyelmeztette volna, nyomban le is ejtette és – látható megindultsággal arcán – elment onnan.

Ebből két tanulság is adódik. Az egyik: Ha neked szolgál is a szerencse, akkor se légy soha gögös, szívtelen és sértő a kicsikkel, a szegényekkel szemben. Mert estére könnyen másként lehet, mint volt kora reggel, és „aki barátként nem használhat, az ellenségként még árthat neked”. A másik: Ne lesd zsebedben kővel, szívedben bosszúvágygal ellenségedet. Mert mit is gondolt magában a szegény ember, miután a maga követ leejtette és elment? „Amíg ellenségem gazdag volt és szerencsés, esztelen és veszedelmes dolog lett volna bosszút állni rajta. Most azonban, hogy ilyen nyomorúságra jutott, már embertelen és gyalázatos dolog lenne.”

A ravasz huszár

Az a huszár az elmúlt háborúban pontosan tudta, hogy a paraszt, akivel éppen szembehalad az országúton, száz guldent vett fel az imént szénaszállításért, és most viszi haza a pénzt. Elébe állt hát, és kérte, ugyan adjon már neki egy kis dohányra- meg pálinkáralvalót. Ki tudja, nem elégedett volna-e meg néhány batkával is. De a pór esküdött égre-földre, hogy az utolsó krajcárját is elköltötte a szomszéd faluban, nem maradt egy vasa sem. „Csak ne volna olyan messze a kvártélyom, mindjárt tudnék segíteni mindkettőnkön! – sóhajtott a huszár. – De ha neked sincs semmi, nekem sincs semmim, akkor csak egyet tehetünk: elmegyünk együtt Szent Alfonzhoz. Ami ma csurran-cseppen tőle, azon szép testvériesen megosztozunk.” Nevezett Alfonz egy elhagyott, ódon kápolnában állt a földút mellett, kőből kifaragva. A parasztembernek eleinte nemigen fűlt a foga a zarándoklathoz. De a huszár nem ismert kifogást. Útközben pedig olyan meggyőzően bizonygatta társának, hogy Szent Alfonz őt még soha nem hagyta cserben, hogy hovatovább a pór is reménykedni kezdett. Netán a huszár egyik bajtársa, akivel összebeszélt, rejtőzött abban az eldugott kis kápolnában? Szó sincs róla! Téved, aki ilyesféle turpisságra gyanakszik. Valóban a kőszent tekintett le rájuk, amint a kápolnába érve letérdepeltek. A huszár pedig láthatóan buzgó imádságba merült. Egyszer csak odasúgja a másiknak: „Te, most intett nekem a szent.” Azzal föláll, odamegy a kőszenthez, fülét a mozdulatlan ajakra tapasztja, s már jön is vissza a pórhoz nagy örömezzel. „Máris adott egy guldent. Azt mondta, itt lesz a zsebedben.” És a másik ámulatára csakugyan előszedett a zsebéből összesen egy guldent, ami persze előzőleg is ott lapult már. De azért ígéretéhez hiven testvériesen megfelezte társával. Annak a pénz láttán minden kétsége eloszlott, és lelkesen helyeselt hozzá, hogy a huszár még egy próbát tegyen. Másodszor is ugyanúgy ment minden, ahogy először. Csakhogy a vitéz ezúttal sokkal jobban örvendezett a szenttől jövet. „A jóságos Alfonz most egyszerre száz guldent adott nekünk. Ott lesz, azt mondta, a te zsebedben.” A parasztember ezt hallván halálos holtra sápadt, és újból bizonygatni kezdte, hogy önála ugyan egy árva krajcár nem sok, annyi sincsen. A huszár azonban erősödött: azért csak bizon Szent Alfonzban, nézze csak meg. Őt még soha nem csapta be a szent. A pór ekkor kénytelen-kelletlen kiürítette a zsebeit. Csodák csodájára tényleg előkerült mind a száz gulden. És hogyha az előbb elfogadta a ravasz huszártól annak az egy guldennek a felét, most már se kérés, se könyörgés nem segített rajta: neki is el kellett feleznie vele a maga száz guldenjét.

Jól kiszélte az a csalafinta. De azért mégsem helyénvaló ilyet cselekedni. Kivált egy kápolnában.

Titkos fejevétel

Ha a landaui hóhér azon a bizonyos június tizenhetedikén reggel áhítatosan elmondta a Miatyánk hatodik kérését, akkor sejtelmem sincs, hogyan történhetett meg vele az, ami történt. Ha viszont nem mondta el, akkor az a levélke Nanzigból* a legalkalmasabb napon érkezett. A levélke így szólt: „Landaui bakó! Haladéktalanul jöjjön Nanzigba, hozza magával a pallosát is. Majd megmondjuk, mi lesz a dolga. Ne féljen, jól megfizetjük.” – A ház ajtaja előtt már ott várta egy hintó útra készen. Ez a mesterségem, gondolta a hóhér, és beszállt a kocsiba. Egyórányira lehetek már csak Nanzigtól – este volt már, a nap vérvörös felhőkbe hanyatlott –, amikor a kocsis megállítja a lovakat, és azt mondja: „Holnap megint szép időnk lesz.” Ahogy ez elhangzott, egyszer csak ott termett az úton három fegyveres. Nagy erős férfi mind a három. Beszálltak ők is a hóhér mellé. Megígérték neki, hogy nem esik bántódása, „de – azt mondták – azt hagynia kell, hogy bekössük a szemét”. Mikor a szemét bekötötték, előreszóltak: „Hajts, sógor!” A kocsi a lovak közé csapott. Ezután – a hóhérnak úgy rémlett – még vagy tizenkét óra hosszan át vihették. Azt persze nem tudta, hol jár. De hallotta éjfél-tájban a baglyokat huhogni, hallotta a hajnali kakasszót, hallotta, ahogy reggelre harangoznak. A kocsi egyszer csak újra megállt. A mestert bekísérték egy házba. Valaki adott neki inni, kapott mellé egy kolbászos cipót is. Amint megerősítette magát étellel-itallal, továbbkísérték az épületben. Vitték egyik ajtón be, a másikon ki, lépcsőn fel és lépcsőn le. Amikor levették a szeméről a kötést, egy hatalmas teremben találta magát. Az ablakok bé vannak vonva fekete vászonnal, az asztalokon viaszgyertyák égnek. A terem közepén egy széken egy nő ül. A nyakszirtje csupasz, fürtjei lenyírva, arcát maszk takarja. A szája be lehetett tömve valamivel, mert nem tudott beszélni, csak zokogott elfúló hangon. A fal mellett pedig, körben, feketébe öltözött urak állnak. Arcukra fekete fátyolkendő borult, úgyhogy ha találkozott volna is később valamelyikkel, akkor se ismerte volna meg őket. Akkor az egyik úr kezébe nyomta a pallost, és ráparancsolt, hogy vegye fejét ennek a személynek, aki itt ül a széken. Szegény hóhért egyszeriben úgy kilelte a hideg, mintha mellig jeges vízben állna. Ne vegyék tőle zokn, szabadkozott, de az ő kardja az igazságosságnak van szentelve. Nem szennyezheti be gyilkossággal. Az egyik úr azonban pisztolyt szegezve rá messziről, odakiáltott: „Vagy-vagy! Ha nem teszi meg, amit parancsoltak, akkor nem látja többé a landaui templom tornyát!” A feleségére gondolt, meg a gyerekeire, akik odahaza várták. „Hát ha nincs más választásom... De ha ártatlan vért ontok, az az urak fejére szálljon!” – mondta, s azzal egy csapásra levágta a fejét annak a szerencsétlen teremtesnek. Miután végzett vele, az urak egyike degeszre tömött erszényt nyomott a markába. Kétszáz dublón** volt benne. Megint bekötötték a szemét, és visszavitték ugyanahhoz a hintóhoz. Most is ugyanaz a három személy kísérte, akik odavitték. És amikor a kocsi végül megállt, és ő engedélyt kapott tőlük, hogy kiszálljon és levegye szeméről a kendőt, pontosan ugyanazon a helyen állt, ahol odafelé menet a három fegyveres bevágódott melléje. Ott állt egyórányira Nanzigtól, a landaui úton; csakhogy most nem este volt, hanem éjszaka. És a kocsi se ment tovább, hanem gyorsan megfordult, és elrobogott visszafelé.

Hát ez történt a landaui hóhérral. Házibarát őszintén megvallja: nem lenne tőle

* Nancy német neve.

** Eredetileg spanyol aranypénz.

könnyebb a szíve, ha most megmondhatná, ki volt az az árva lélek, akinek ilyen véres úton kellett a másvilágra menni. Nem, senki se jött a nyomára, ki volt ő, és miben vétkezett. Hol a sírja? Azt sem tudja senki.

Szuvorov

Az ember tudjon uralkodni magán. Aki nem tud, nem is lehet derék ember, olyan, aki méltó mások tiszteletére. Aztán, ha az ember helyesnek tart valamit, úgy is cselekedjék. De ne csak egyszer, úgymond, mindenkorra, hanem mindig – Szuvorov orosz tábornok – van-e a törökök és a lengyelek, az olaszok és a svájciak közt, ki e nevet nem ismeri? – olyan parancsnok volt, aki mindenkitől szigorú fegyelmet követelt. De ami a legfontosabb, magát is a saját parancsnoksága alá helyezte, úgy, mintha ő nem is a Szuvorov volna, hanem valaki más. Ilyenkor az adjutánsait bízta meg azzal, hogy az ő nevében parancsolják meg neki ezt vagy azt, s a kapott parancsot azután pontosan végre is hajtotta. Történt egyszer, hogy az egyik katonáját valamilyen szolgálati vétségén érte, és ez annyira kihozta a sodrából, hogy nekiesett, és ütni kezdte. Ekkor az egyik hadsegéd, összeszedve minden bátorságát – gondolta, ezzel a tábornoknak is meg a katonának is jó szolgálatot fog tenni –, odasietett, és határozott hangon így szólt: „Szuvorov tábornok azt parancsolta: *sose ragadjanak el az indulataid!*” Mire Szuvorov: „Ha a tábornok ezt parancsolta, akkor engedelmeskedni kell” – és azonnal elengedte a katonát.

Kaniferszta

Az embernek ugyan mindennap van rá alkalma – Emmendingenben vagy Gundelfingenben éppúgy, mint Amszterdamban –, hogy, ha akar, elgondolkozzék a földi dolgok mulandóságán, s ebből okulva elégedett legyen a sorsával, akkor is, ha a sült galamb nem repül a szájába. Hanem egy német iparoslegény a legfurcsább kerülő úton, és pedig egy tévedés folytán jutott el Amszterdamban ennek az igazságnak a felismeréséhez. Alighogy megérkezett ugyanis ebbe a pompás házakkal, ringatózó hajókkal és szorgos emberekkel teli, hatalmas és jómódú kereskedővárosba, mindjárt a szemébe ötlött egy épület. Csodaszép nagy ház volt, egész vándorútja során, Duttlingentől Amszterdamig nem látott ehhez foghatót sehol. Sokáig ámult-bámult a hatkéményes, cifra párkányzatos, magas ablakos, pompás épület láttán – odahaza az apja házának ajtaja nem volt ilyen magas, mint ezen az ablakok –, végül nem bírta megállni, hogy meg ne szólítson egy arrajárót. „Barátom – szólt –, nem tudja véletlenül, hogy hívják ennek a gyönyörű szép háznak a gazdáját, ahol ez a sok-sok tulipán, csillagvirág meg nyári viola áll az ablakokban?” – Az illetőnek azonban feltehetőleg kisebb dolga is nagyobb volt, semhogy egy jöttment idegenre vesztegessen a drága idejét, meg aztán balszerencsére pontosan annyit értett németül, amennyit a kérdező hollandusul, vagyis hát semmit, ezért csak odavetette gorombán: „Kannitverstan”, s már ment is morogva tovább. Ez egy holland szó, illetve, ha jobban megnézzük, nem is egy, hanem három: „Kann mit verstaan”, s azt jelenti: *Nem értem*. A derék idegen azonban azt hitte, hogy ez annak az embernek a neve, aki felől kérdezősködött. Biztos dúsgazdag ember lehet ez a Kaniferszta úr, gondolta (mert a foghegyről odavetett szó apró változást szenvedett a fülében), és tovább ballagott. Ment, egyik utcából ki, a másikba be, míg nem a tengeröbölhöz ért, amit a hollandok Het Ijnek neveznek, a németek viszont

csak így emlegetik: az Ipszilon. Ott aztán annyi hajó állt, amennyi talán nincs is a világon, annál csak az árbochrúd volt több, valóságos erdő. A legény eleinte azt se tudta, hogyan fogja győzni ezt a temérdek látnivalót azzal a két szemével, hogyan eligazodni az érdekességek eme tömkelegében, hogyan fog ő itt rendre-sorra megfigyelni mindent. Ahogy így tanácstalankodott, egy hatalmas hajó vonta magára figyelmét; a hajó nemrég futott be a keleti Indiákról, s épp most rakodták ki. Már így is rengeteg láda meg bála sorakozott egymás tetején meg egymás mellett a parton, de egyre újabb és újabb bálákat gurítottak ki a hajó gyomrából; azután hordókat, mind telis-tele cukorral, kávéval, azután rizzsel meg borssal, no meg, tisztesség ne essék szólván, a közvékeveredett egéripiszokkal. Jó ideje figyelte már a legény a rakodást, végül megkérdezte valakitől, ugyan hogy hívják azt a szerencsés embert, akinek a tenger ezt a töméntelen sok portékát hozta. A megszólított épp egy ládával a vállán jött le a pallón, s mentében odavetette: „Kannitverstan.” – Á, szóval innen fúj a szél, gyúlt világosság a legény elméjében. Na persze, akinek a tenger ennyi kincset érő árut sodor a partra, annak könnyű ilyen pompás házakat emelni meg aranyozott cserépbe tett tulipánokkal díszíteni az ablakát! Ekkor visszaindult a városba, s ezúttal a saját sorsát véve szemügyre, meglehetősen szomorú észrevételt tett; azt, hogy milyen ágrólszakadt szegény is ő, pedig, lám, mennyi gazdag ember él a világon. Hej, csak egyszer az életben rámosolyogna a szerencse, úgy, ahogy erre a Kaniferszta úrra rámosolygott, ezt gondolta éppen, amikor egy utcasarokhoz érve nagy temetési menetet pillantott meg. Négy fekete takarós ló húzta az ugyancsak feketével bevont gyászhintót, olyan lassan és szomorúan, mintha tudnák, hogy egy halottat visznek végső nyugalomra. A hintó mögött hosszú sorban vonultak az elhunyt barátai és ismerősei, kettesével jöttek, mind talpig feketében, némán. A távolban magányos csengettyű szól. Mély részvét fogta el ekkor a mi messziről jött vándorunkat, az a bánatos érzés, amely egyetlen jólelkű embert sem kerül el, ha halottat lát. Levette a kalapját, áhítatosan megállt, kivárta, míg elvonul a menet. De nem állhatta meg, hogy meg ne szólítsa a sor végén haladót. Félénken odalépett hát hozzá, finoman megfogta a köpenyét, és őszinte ártatlansággal a bocsánatát kérte. Az illető épp azt számítgatta magában, mekkora nyereségre tehetne szert, ha a gyapjú mázsájának ára felszökne tíz guldenre. „Kérem, ne haragudjon – mondta neki a legény –, látom, milyen búsan megy itt, milyen tűnődön. Biztosan önnek is jó barátja volt, akiért a csengettyű szól.” – „Kannitverstan!” – hangzott a válasz. Egpár kövér könnycsepp bizony kicsordult akkor a jó duttlingeni szeméből, s igencsak elnehezült a szíve. De alighogy elnehezült, mindjárt mintha meg is könnyebbedett volna. „Szegény Kaniferszta! – kiáltott fel – Mid maradt végül abból a temérdek gazdagságból? Csak az, ami egyszer nekem is kijut majd, bármilyen szegény vagyok is: egy rend halotti ruha meg egy szemfedél. És abból a sok-sok szép virágból egy szál rozmaring talán vagy egy szál ruta, kihűlt szivedre dísznek.” Azzal, mintha maga is a gyásznéphez tartozna, csatlakozott a menethez. Elkísérte a halottat egészen a sírig, végignézte, ahogy „Kaniferszta urat” leeresztik nyughelyére, és bár egy szót sem értett a holland pap sírbeszédéből, jobban elérzékenyült tőle, mint nem egy otthoni halottbúcsúztatótól, amire rendszerint oda se figyelt. Mikor vége lett a szertartásnak, és eljött a többiekkel együtt, már egészen könnyű volt a szíve. Betért egy fogadóba, ahol németül is beszéltek, farkasétvággal elpusztított egy jókora darab limburgi sajtot, s azontúl, valahányszor nyomni kezdte a szívét, hogy annyi gazdag ember van a világon, ő meg milyen ágrólszakadt szegény, olyankor mindig Kaniferszta úrra gondolt, annak a pompás amszterdami háznak meg annak a kincses hajónak a tulajdonosára, meg arra a szűkös sírgödőre, amely magába zárta végül.

Emlékezetes kísértethistória

A múlt ősön egy külföldi úr utazott keresztül Schliengenben, ezen a szép, derék helységen. Fel a hegyre azonban már gyalogosan ment a lovak miatt. Ekkor mesélte el egy grenzachi embernek az alábbi históriát, ami személyesen vele esett meg.

Fél évvel azelőtt, mikor az úr Dániába utazott, késő este megérkezik egy városkába. Nem messze onnan, egy magaslaton csinos kis várkastély állt. Ő a fogadóban akar éjszakázni, de a kocsmáros közli vele, hogy nincs több helye a számára, holnap ugyanis ki fognak végezni valakit, már három hóhér szállt meg nála éjszakára. „Akkor elmegyek oda – feleli az úr –, abba a kis kastélyba. A hűbérúr, vagy akié a kastély, biztos be fog engedni, és biztos akad számomra egy üres fekhely is odabenn.” „Fekhely akad bőven, azokban a magas termekben nem egy szép baldachinos ágy áll megvetve. A szobakulcsokat pedig nálam hagyták megőrzésre – mondja a kocsmáros. – De én mégsem tanácsolnám kegyelmednek, hogy ott éjszakázzon. Három hónapja, hogy a kegyelmes úr a kegyelmes asszonnyal meg úrfival messzi útra ment, attól fogva a kastélyban tombolnak a kísértetek. A várnagy, a cselédség nem maradhatott meg tőlük. Aki azóta bent járt a kastélyban, még egyszer nem mert oda visszamenni.” Az idegen úr csak mosolyog ezen – bátor ember volt, nem sokba vette a kísérteteket – és azt mondja: „Én azért megpróbálom.” A kocsmáros mindent megtett, hogy lebeszélje szándékáról, de hiába; kénytelen volt odaadni neki a kulcsot. Az úr pedig, miután felszerelkedett azzal, amire kísértetjárás esetén szüksége lehet, a vele lévő szolgálával együtt a kastélyba ment. A kastélyban nem vetkőzött le, esze ágában sem volt aludni, ellenkezőleg: meg akarta várni, hogy mi történik. Mielőtt ledőlt, két égő gyertyát állított az asztalra, kitett mellé egy pár töltött pisztolyt, azután kézbe vette *A rajnai házibarát* aranypapírba bekötött példányát – ott lógott a fal mellett, piros szalagocskára kötve, a tükör rájája alatt – és nézegette benne a szemet gyönyörködtetően szép metszett képeket. Sokáig nem hallatszott semmi nesz. De mikor a toronyóra mutatója éjfélre ugrott, és tizenkettőt ütött a harang – viharfelhő vonult el a kastély fölött, kövér esőcseppek doboltak az ablakon –, akkor háromszor erősen kopogtak az ajtón, és egy förtelmes rém lépett a szobába. Kancsalító fekete szemével, félrőfös orrával, vicsorgó fogaival, hegyes bakszakállával, egész testét beborító csimbókos szőrbundájával rútabbnak hatott a föld összes teremtményénél. „Én vagyok Mefisztó nagyúr! – dörmögte vérfagyasztó hangon. – Üdvözlöm palotámban uraságotat. Aztán a feleségétől, gyermekeitől elbúcsúzott-e már?” Jeges borzongás futott végig az idegen úron a nagy lába ujjától a feje búbjáig. Hogy a szerencsétlen szolgát mi lelte közben, arra jobb nem is gondolni. Hanem ahogy a Mefisztó, szörnyűséges grimaszokat vágva és, mintha csakugyan a pokol lángjai nyaldosnák alulról, térdét minden lépésnél magasra emelve jött felé. „egy életem, egy halálom!” – gondolta magában a szegény utazó, azzal isten neki fakeszt, felszökött nagy bátran, ráfogta a pisztolyt a szörnyetegre, és „Állj, vagy lövökl!” – kiáltott. Ez a módszer egyébként nem mindig bizonyul hatásosnak, nem minden kísértetet lehet vele megijeszteni. Mert, ha elszánná is magát az ember a lövésre, akkor vagy csütörtököt mond a fegyver a kezében, vagy éppenséggel visszafele sül el, és ahelyett, hogy a kísértetet érne a golyó, azt találja el, aki lőtt. De Mefisztó, habár fenyegetőleg felemelte mutatóujját, csodák csodájára mégis megfordult, és ahogy jött, ugyanolyan ormótlan léptekkel, ki is imbolygott a szobából. Mikor az idegen látta, hogy ez a sátánfajzat így tiszteli a puskaport, gondolta, most már túl van a veszélyen: gyertyát fogott hát a másik kezébe, és éppoly lassan, mint ahogy amaz lépdelte lefelé

egy folyosón, a kísértet után lopózkodott. A szolgál viszont, aki hátramaradt, már ugrott is, és szaladt, ahogy a lába bírta, a templom iránt, be a városba; ő inkább a hóhéroknál tölti az éjszakát, mint a szellemeknél, gondolta. – Ám a szellem egyszerre eltűnik a folyosón merész követője szeme elől, szakasztott úgy, mintha a föld alá bújt volna. Az úr ment volna még tovább, hogy lássa, hová lett, de alig tett egypár lépést, egyszer csak elfogy a talaj a lába alól, és egy lyukon át a mélybe zuhan. Mivel lentől tűz fénye verődött a szemébe, most már maga is azt hitte, hogy egyenesen a másvilágra tart. Körülbelül tízlábnyi zuhanás után azonban arra eszmélt, hogy egy kupac szénán fekszik, méghozzá sértetlenül, valami boltos föld alatti helyiségben. Hanem ahogy szétnéz, mit lát? Hat fura szerzet áll valami tűz körül, ott volt köztük a Mefisztó is. Mindenféle csudálatos szerszám hever szanaszéjjel, két asztalon meg halomban áll az ezüstpézn, csupa-csupa csillogó-villogó lovas tallér, egyik szebb, mint a másik. Akkor jött rá az idegen, hogy hányadán áll. Hamispézn-verők titkos társasága volt ez, valamennyi hús-vér ember tehát, akik kihasználva az uraság távollétét, az ő kastélyában állították fel gondosan rejtegetett verőtöveiket. Több mint valószínű, hogy az uraság saját emberei is benne voltak a dologban: ők, a házbeliek értesíthették a többieket a kínálkozó alkalomról. Aztán, hogy háborítatlanul folytathassák titkos tevékenységüket, s hogy a zugpéznverésnek híre ne menjen valahogy, elkezdtek éjszakánként lármázni, kísértetjárást rendezni. Aki bejött a házba, arra úgy ráijesztettek, hogy többször nem jött vissza. Bizony bánta már a vakmerő utazó, hogy olyan elővigyázatlan volt, és nem hallgatott a kocsmáros figyelmeztetésére. De volt is oka rá, hogy bánja, mert ekkor egy szűk lyukon betuszkolták egy sötét zugolyba, ahonnan jól hallotta, hogy máris haditörvényt tartanak fölötte, mondván: „Legjobb lesz, ha eltesszük láb alól, aztán betömjük a lyukat.” De aztán megszólalt még az egyik: „Előbb hallgassuk ki. Mondja meg, kicsoda, hogy hívják, hová valósi.” Mikor aztán meghallották, hogy ő egy előkelő úr, és Koppenhágába utazik a királyhoz, nagyra meredt szemmel néztek egymásra, és – akkor ő már újból abban a sötét zugolyban volt – azt mondták: „Fonákra fordult a helyzet. Mert ha hiányolni fogják, és a kocsmáros révén kitudódik, hogy a kastélyba ment, és nem jött vissza, akkor perceken belül itt lesznek a huszárok, megfognak bennünket, s amilyen szép sudarra nőtt az idén a kender, olcsón kerül a kötél a nyakunkra.” Úgy döntöttek tehát, hogy megkegyelmeznek a fogolynak, amennyiben esküvel fogadja, hogy semmit sem árul el abból, amit itt látott. Mindamellet megfenyegették, hogy Koppenhágában is figyelteni fogják, ezért, megint csak eskü alatt, meg kellett mondania nekik, hol száll meg Koppenhágában. Megmondta: „A Vademmer mellett bal kéz felől abban a nagy zöld üzletsoros házban.” Ezek után burgundi bort töltöttek neki hajnali ital gyanánt, és nézhette, hogyan verik a lovas tallérokat egészen virradatig. Mikor a kelő nap első sugarai betűztek a pinceablakokon, s kinn az utcán hangos ostordurrogatás hallatszott, és a csordapásztor megfújta kürtjét, az idegen elbúcsúzott az éjjeli fickóktól, s köszönve a szíveslátást, jókedvűen visszament a fogadóba. Eszébe se jutott, hogy az óráját, a pipáját meg a pisztolyokat ott hagyta a kastélyban. „Hála istennek!” – mondta a kocsmáros, amikor meglátta. – Egész éjjel nem tudtam aludni uraságod miatt. Na, hogy járt?” De az utazó azt gondolta: Az eskü az eskü. Azért, hogy az életét mentse, nem veheti fel az ember hiába Isten nevét, ha esküjét azután nem tartja meg. Ezért nem mondott semmit. Ekkor azonban megszólalt a kisharang, a szerencsétlen bűnöst kivezették a tömlöcből, és mindenki rohant, hogy a kivégzést lássa. Az úr később, Koppenhágában is lakatot tett a szájára. Lassanként el is feledkezett a különös kalandról. Néhány hét elteltével aztán egy nap egy

ládikát hozott a címére a posta. Hogy mi volt benne? Egy pár vadonatúj ezüstveretes pisztoly, roppant értékes darab mind a kettő, egy drága gyémántokkal kirakott új aranyóra, egy török pipa aranylánccal meg egy aranyhímzéses selyem dohányzacskó; ez utóbbiban egy levélke lapult. A levélkében pedig ez állt: „Fogadja el tőlünk ezt a néhány holmit kárpótlásul a nagy ijedségért, amit nálunk kiállott, valamint hálánk jeléül, amiért tudott titkot tartani. Az ügynek vége, most már nyugodtan elmesélheti, ha akarja.” Ezért is mesélte el az úr annak a grenzachi embernek. Aztán fenn a hegyen – Hertingen éppen delet harangoztak – elővett egy zsebórát, és megnézte, jól jár-e a hertingeni toronyóra. Hát ez volt az, amit a hamispénnel-erősektől kapott. Ugyanezért az óráért azután Baselen a Gólyában egy francia generális nem kevesebb, mint hetvenöt új dublont ajánlott neki. De az úr nem adta oda érte.

Egy különös kocsmaszámola

Egyszer sikerül a huncutság, máskor a kabátjával fizet érte az ember, nemritkán még a bőrével is. Ezúttal azonban csak a kabátjával. Mert egyszer három vidám diák, habár egy huncut vas se volt már a zsebükben, minden pénzüket elmulatták az úton, nagy bátran úgy döntött, hogy még egy fogadóba betér. Gondolták, a fifika majd itt is kihúzza őket a bajból, ezért eszükben se volt, hogy mint holmi közönséges csirkefogók megszökjenek a fizetés elől. Annak viszont módfelett megörültek, hogy a fiatal és szolgálatkész kocsmárosnét egyedül találták az ivóban. Jókedvvel ettek-ittak, közben valami roppant tudós beszélgetést folytattak egymással. A világot csak úgy emlegették, mintha az már sok-sok ezer éves volna, de még egyszer ugyanennyi ideig állna. Továbbá állították, hogy a világon minden úgy van, ahogy egyszer is volt már, mert minden évben és az év mindenik napján és mindenik órájában minden újra eljövendő úgy, ahogy hatezer évvel előbb ugyanazon a napon és ugyanabban az órában volt. „Bizony – mondta végül az egyik diák a kocsmárosnénak, aki oldalt, az ablaknál ült, kezében hímzéssel, és éberén figyelt –, bizony, kocsmárosné asszony, tudós könyvekből tanultuk mi ezt, nem ám az ujjunkból szoptuk.” Az egyiknek meg volt képe kijelenteni, hogy ő, úgymond, már kezd is homályosan emlékezni rá, hogy hatezer évvel ezelőtt egyszer már jártak itt. Ez a kedves, bájos arc, a kocsmárosné asszonyé, bizonygatta, még most is ismerős neki, nagyon is az. Még sokáig forgott így köztük a szó, s minél inkább úgy látszott, hogy a kocsmárosné elhiszi ezt a mesét, a három tekergő annál jobb ízűen nyelte a bort, rágsálya a sültet, és jó néhány perccel is elropogtatott, úgy-hogy végül öt gulden és tizenhat krajcárra ment fel a rovásuk. Mikor már eleget ettek-ittak, eredeti szándékuknak megfelelően előrukkoltak a csellel.

„Kocsmárosné asszony – mondta az egyik –, ezúttal nem a legjobban állunk pénz dolgában. Túl sok a fogadó az országút mellett. De miután kegyedben olyan asszonyra találtunk, aki értelmes, akivel lehet beszélni, bizunk benne, hogy mint régi barátainak van hitelünk kegyednél. Vagyis ha nincs kifogása ellene, ezt a mostani számlát a következővel együtt rendeznénk, hatezer év múlva, amikor is újra eljövünk.” Az eszes kocsmárosné egyáltalán nem vette rossz néven ezt. Tökéletesen egyetért ezzel a megoldással, mondta. Örül, hogy az urak ennyire meg vannak elégedve. Eközben azonban észrevétlen az ajtó előtt termelt, s csak annyit kért, hogy akkor legyenek szivesek az urak és most egyelőre azt az öt gulden és tizenhat krajcárt fizessék ki, amivel hatezer évvel ezelőtt maradtak adósak, mert ugyebár minden megtörtént már egyszer úgy,

ahogy most újra eljövendett. A diákok vesztére épp ekkor állított be a helyiségbe néhány derék férfiú társaságában a falu elöljárója, hogy tisztességgel felhajtson velük egy-egy pohárka bort. No, ennek már cseppet sem örvendett a három csapdába esett jómadár. Mert ekkor hivatalból meghozatott és tüstént végre is hajtattott az ítélet, amely a következőképpen hangzott: „Tisztelet-becsület annak, akiben akkora a bizalom, hogy hatezer évre ad kölcsön. Az urak tehát vagy fizessék ki azonnal a régi tartozásukat, vagy adják zálogba meglehetősen újnak látszó felsőkabátjukat.” Nem volt más választás, ott kellett hagyniuk a kabátot. A kocsmárosné pedig megígérte, hogy ha az urak hatezer év múlva újból benéznek hozzá, és jobban találnak állni pénz dolgában, mint most, akkor a zálogba vett holmikat hiánytalanul visszaszolgáltatja nekik. Az eset a segringeni fogadóban történt 1805. április tizenhetedikén.

A próba

Egy aránylag nagy városban, ahol az emberek nem mind ismerik egymást, sőt a fogdmegek sem, egy újonnan felvett hacsír* bement egy gyanús kiskocsmába. De – hogy fel ne ismerjék – barna felsőkabát volt rajta. Azt gondolta ugyanis: „Engem, mivel csak nemrég fogadtak fel, még nem ismer senki. Elöttem nem vigyáznak úgy magukra. Talán akad valami jó fogás.” – Ezt a hacsírt egy éltesebb férfi követte az utcán polgári öltözetben. Bemegy az is a vendéglőbe. A fiatal hacsír rendel magának egy flaska bort, a hajlottabb korú meg odatelepszik a szomszéd asztalhoz, és szintén rendel egy flaskával. Többen is ültek köztük, errébb-arrébb, más asztaloknál nemkülönben, de a legnagyobb békességben, a legnagyobb egyetértésben beszélgettek mindenféléről; az elefántról, a nagy harácsról, a háborús hadműveletekről. Valaki a kiömlött borból húzott az ujjával egy vonalat az asztalon! „Legyen ez – azt mondja – a példa kedviér a Duna.” Azután odatett melléje egy darabka sajtthéjat: „No akkor – azt mondja – ez vóna Ulm.” Egy másik, ahogy Ulmot hallja emlegetni, odaszól a hajlottabb korú férfinak: „Én onnan jövök, Ulmból. Nekem vóna ott hol laknom. Megvóna a rendes mesterségem is. De a régi idők elmúltak örökre.” Mire az idősebb azt mondja: „És másutt jobb? Ugyan, földi! Ami Ulmban,** az van mindenütt. A szép idők! Nincsenek azok már sehol.” Azzal dühösen kifakad, és már szidja is a kort, meg az adókat, meg a hatóságot féktelen nyelvel, irdomatlanul. Hallotta ezt a barna felsőkabátba bújt hacsír is, aki egy ideig csöndben figyelt, azután odaszólt a hangoskodónak: „Barátom, figyelmeztetem, vigyázzon.” „Majd megmondom én, hogy kit figyelmeztessen!” – felelte a hajlottabb korú, és egyik pohár bort a másik után hajtva fel, csak még ádázabban szidta a felsőbb hatalmakat, a hatóságokat. Az álruhás hacsír megint rászólt: „Barátom, nem ismerem önt. Mindazonáltal még egyszer nyomatékosan figyelmeztetni kívánom, vigyázzon!” „Vigyázzak, vigyázzak. Aztán mire? – fortyogott a hajlott korú. – Az igazságot kimondani nem bűn. Vagy már beszélni se szabad? Igen? Mert egyebet amúgy se tehet már az ember...” és így meg úgy. Ekkor a hacsír hátracsapta a barna felsőkabátot, és megmutatkozott a maga igazi valójában, azaz megmutatta, hogy a gárdisták vállöves, piros parolis, csukaszürke kabátját viseli. „Most pedig, barátom – azt mondja –, velem jön.” Amint az uniformisról megismerte a fogdmeget, a hangoskodó egyszerűben más

* Eredetileg testőrjász. Itt: rendőrkapó.

** Ulmot nemcsak a különböző hadak látogatták felváltva, de ekkoriban fosztották meg szabad királyi városi privilégiumaitól is.

nótát kezdett el fújni. „Ugyan, barátom – mondta –, csak nem vette komolyan? Ne tegyen már úgy, mintha ma jött volna a világra. Hiszen ez csupán tréfa volt. Már látom – azt mondja –, meg kell innunk együtt egy butéliával, hogy egy kicsit megismerjen.” És kért még egy butéliával, méghozzá – intett a kocsmárosnénak –: „A jobbikból!” A hacsír azonban kijelentette: „Nem iszom én az úrral egy kortyot sem!” Azzal keményen karon ragadta a rendbontót, és már kísérté is ki, az ajtó felé. A lefogott személy ezenközben sem szűnt meg a lelkére beszélni: „Maga most azt gondolja, hogy én ellensége vagyok az adófizetésnek, mert az előbb úgy háborogtam az adók miatt. Pedig dehogy. Sőt. Mindjárt meglátja, hogy épp ellenkezőképp áll a dolog. Hiszen maga is a hatóság képviselője. Hát tessék, nézze meg, micsoda respektus él bennem a magafajta hatóságiak iránt” – és elöszedet a zsebéből egy aranytallért, hogy majd azzal megváltja a szabadságát. De a hacsír hajthatatlan volt: „Nem fizet nekem – azt mondja – semmilyen adót az úr!” Egy sarokkal odébb a letartóztatott megint rákezdte: „Szóval maga még nőtlen. Nem kell feleségről, családról gondoskodnia; azért nem fogadja el az adómat. Tudja mit? Akkor elviszem magát egy gyönyörű néemberhez.” „Nem visz engem az úr semmilyen néemberhez, hanem én viszem az urat egy nem akármilyen emberhez!” – felelte a hacsír. Meg is érkeztek szépen a rendőrség udvarára, de ahogy így együtt odajárulnak a helytartó elébe, a helytartó úr harsány hahotára fakad – úgy hát vig fickó lehet őkegyelme –, és azt mondja: „Kettőtök közül most melyik hozza a másikat?” Itt az ideje ugyanis, hogy eláruljuk a nyájas olvasónak, az őrizetbe vett személy maga is hacsír volt, vén róka már a pandúrságban, csak azért öltött álruhát, és követte az újoncot, hogy kipróbálja, teljesíti-e a kötelességét. Ezért fogadta őket a helytartó azzal, hogy: „Kettőtök közül most melyik hozza a másikat?” A fiatal akarta kezdeni, de az öreg, akit ő letartóztatottnak vélt, egy szigorú szemvillanással leintette, mondván: „Én tartozom jelentést tenni, én vagyok az öregebb.” Úgy értette: a szolgálatban. Majd a felettéséhez fordult: „Kegyelmes uram, helytartó úr! Ez a fiatalember bevált. Nyugodtan rábízhatjuk magunkat. Mert ez úgy letartóztatott engem, jelentem, mint a püty. Ahogy a nagykönyvben meg van írva. És azután sem hagyta magát megvesztegetni vagy meggyőzni tőlem. Ezt nem lehetett levenni a lábáról se borral, se pénzzel, se némberekkel.” A helytartó ettől igen nyájas mosolyra derült, mintha azt mondaná: „Na, ezt már szeretem!” – s jutalmul egy-egy ezüsttallért adott mindkettőnek.

Item, ilyen helyen nem lehet jó zsványnak lenni, ahol pandúr a pandúrnak is kör-mére nézi!

Ez a kis történet még a Segéd hagyatéka, aki mostanság Drezdában éli világát. A minap is nem egy szép pipafejet küldött emlékül Drezdából a *Házibarát*nak! Egy szárnyas fiúcska van rajt' meg egy kisleány, és ezek ketten, elég az hozzá, csinálnak valamit egymással. De visszajön ő még, a Segéd.

Charles úr

Igaz történet

Egy francia születésű pétervári kereskedő épp a kisfiát ringatta a térdén, egy gyönyörű szép fiúcskát, olyan arccal, mint aki azon mereng, hogy milyen jómódú, milyen szerencsés ember is ő, s mint aki ezt a szerencsét Isten áldásának tartja. Ekkor egy idegen lépett be a szobába, négy beteg, félig megfagyott gyerekekkel, egy lengyel. „Meghoztam

az úrnak a gyerekeket.” A kereskedő megrökönyödve nézett a lengyelre. „Mit csináljak én ezekkel a gyerekekkel? Kinek a gyerekei ezek? Ki küldte magát hozzám?” „Senkiéi ezek már – mondta a lengyel – Egy halott asszonyéi, aki a hóban alussza örök álmát, innen hetven óra utazásra, Vilna felé. Uraságod azt csinál velük, amit óhajt.” „Nem hiszem, hogy jó helyen jár” – mondta a kereskedő, de nem hiszi azt a *Házibarát* sem. A lengyel azonban nem hagyta magát eltéríteni. „Ha ön a Charles úr – mondta –, akkor jó helyen járok.” Ebben viszont a *Házibarát* igazat kell hogy adjon neki. Valóban. Ő volt a Charles úr, a kereskedő.

Élt ugyanis Moszkvában egy francia asszony, aki megözvegyült. Már hosszú ideje élt ott jólétben és feddhetetlenül. De mikor öt esztendővel ezelőtt a franciák Moszkvában voltak, elkövette azt a hibát, hogy inkább a honfitársait látta bennük, mint a megszállókat – és ezt az odaválósiaik már nem nézték jó szemmel. Hiába, a vér nem válik vízzé. S miután a nagy tűzvészben az ő kicsi háza és vagyona szintén odalett – csak az öt gyerekét menthette meg –, az asszony, mivelhogy gyanúba keveredett, nemcsak a várost, hanem az országot is elhagyni kényszerült. Máskülönbén Pétervár felé vette volna az irányt, ahol egy gazdag unokafivérét remélte megtalálhatni. A nyájas olvasó máris észrevehett valamit. El is jutott az asszony abban az iszonyatos hidegben, annak a borzalmas menekülésnek a részeseiként, elmondhatatlan szenvedések között egészen Vilnáig, de mire oda elért, meg is betegedett, le is rongyolódott, hiszen ezt az irdatlan hosszú utat minden szükséglettől, minden kényelemtől megfosztva tette meg. Így talált rá Vilnában egy nemes lelkű orosz hercegre, akinek elpanaszolta, hogy itt áll öt beteg gyerekekkel, maga is beteg, pénz, segítség nélkül. A herceg nagylelkűen megajándékozta háromszáz rubellel, s miután megtudta, hogy van egy rokona Pétervárott, rábízta a választást: Franciaországba kívánja-e folytatni útját vagy egy útlevéll visszafordul inkább Pétervár felé. Az asszony ekkor kétkedőn a legidősebb fiára nézett, mert az volt a legértelmesebb, de egyben a legbetegebb is. „Kisfiam, te hová szeretnél menni?” „Ahová te mégy, anya” – mondta a fiú, és ebben igaza is lett. Mert ő, még mielőtt elindultak volna, elment örökre.

Így hát az asszony felszerelve magát a szükséges dolgokkal, megegyezett egy lengyellel, hogy ötszáz rubelért elviszi őket Pétervárra az unokatestvéréhez; mert azt gondolta, hogy az majd hozzáteszi a hiányzó részt. A megerőltető utazástól azonban egyre betegebb lett, úgyhogy a hatodik vagy hetedik napon – „ahová te mégy, anya”, megmondta a fiú – meg is halt. Szegény lengyel pedig megörökölte tőle a gyerekeket. Mire mehetett velük? Hiszen egymás szavát csak annyira érthették, amennyit egy lengyel megfejtethet abból, ha egy francia apróság oroszul pötyög, vagy amennyit egy kis francia, ha lengyelül beszélnek hozzá. Hát, nem mindegyik nyájas olvasó lett volna szívesen a lengyel helyében! De nem érezte jól magát benne ő maga sem. „Most mihez kezdjek? – tépelődött magában. – Forduljak vissza – de kinél hagyjam a gyerekeket? Hajtsak tovább – de kihez vigyem őket?” Tedd azt, amit tenned kell – szólalt meg végül egy hang ott belül. – Megfosztanád szegény gyerekeket az anyjuktól megmaradt utolsó és egyetlen örökségüktől; az asszonynak adott szavadtól? – Így hát letérdepelt a szerencsétlen kis árvákkal a holttest köré, hogy elmondjon velük egy lengyel Miatyánkot. „És ne vigy minket kísértésbe.” Azután mindegyik gyermek egy apróska marék havat meg egy könnyet hullajtott az anyja kihűlt szívére búcsúzóul, ami jelentette egyrészt azt, hogy készséggel eleget tennének nekik végső kötelességüknek, vagyis eltemetnék őt, ha tudnák, másrészt pedig, hogy immár végleg magukra maradtak, boldogtalan elhagyatottak lettek.

A lengyel ezután bátran továbbhajtott velük a Pétervárra vivő úton. Sehogy se férhetett ugyanis a fejébe, hogyan is hagyhatná őt cserben az, aki rábizta a csöppségeket. Úgyhogy már a szeme előtt terült el a nagy város, mikor végre nagy nyugalommal, mint egy bérfuvaros – hiszen az is csak a városkapu előtt szokta megkérdezni, hogy hol álljon meg –, tudakolni kezdte a gyerekektől, amennyire csak meg tudta értetni magát, hogy hát hol is lakik a rokonuk; ám erre, amennyire ő érthette, azt a felvilágosítást kapta, hogy: „Azt nem tudjuk.” – Hát akkor hogy hívják? „Azt sem tudjuk.” – Hát akkor mi az ő vezetéknevük? „Charles.” A nyájas olvasó megint észrevehetett valamit. Nos, ha a *Házibarát*nak a maga számára kellene megoldást találnia, akkor minden bizonnyal Charles úr lenne a keresett rokon. A gyerekek minden gond nélkül elhelyezést nyernének, a történet pedig ezzel véget is érne. Csakhogy a valóság sokszor elmésőbb ám a költött mesénél. Nem, nem Charles úr a keresett rokon. Ugyanezen a néven valaki más. De hogy ezt az igazi rokont hogy hívják valójában, s hogy egyáltalán Pétervárott lakik-e, s ha igen, hol, azt még a mai napig sem tudja senki.

Így hát szegény ember teljes tanácstalanul furikázott a városban két napon át, kocsiján az eladó francia gyerekekkel. De bizony senki nem kérdezte tőle: „Hogy adja párját?”, a Charles úr pedig még ajándékba se óhajtotta őket, nem volt hajlandó megtartani belőlük eleinte egyet sem. Am ahogy szó szót követett, s a lengyel egyszerűen és emberien elmesélte a sorsukat, s elmondta, milyen nehéz helyzetbe került ő ezáltal, „egyet – gondolta – átveszek tőle”, s lám, a keble egyre jobban megtelt melegséggel; s akkor azt gondolta: „nem bánom, átveszek tőle kettőt”; s amikor aztán a gyerekek, azt hívén, hogy ő a rokon bácsi, mind odasimultak hozzá, és elkezdtek sírni franciául – mert azt bizonyára a nyájas olvasó is észrevette már, hogy a franciák máshogy sírnak –, és Charles úr ráismert sírásukban e nemzeti jellegre, akkor Isten megérintette a szívét, s ettől egyszerűben azt érezte, amit egy apa érez, ha a tulajdon gyermekeit látja keservesen sírni, s ekkor „Nohát, ha ez így van – mondta –, hogy is tagadhatnám meg a segítséget tőlük”, s azzal Isten nevében elfogadta a gyerekeket. „Üljön le egy kicsit – mondta aztán a lengyelnek. – Szólok, hogy főzzenek magának egy kiadós leveskét.”

A lengyel – jó étvággyal, könnyű szívvel – bekanalazta a levest az utolsó cseppig, majd letette a kanalat. Letette a kanalat – és ülve maradt. Azután felállt – és nem mozgott. „Legyen jó az úr, s intézze el most már az én dolgomat is – bökte ki végre. – Hosszú az út Vilnáig. Az asszony ötszáz rubelben egyezett meg velem.” Mint a viruló tavaszi mező, olyan volt addig a kegyes férfiú arca, a Charles úré, de most, mintha felhő szállt volna rá, hirtelen elborult. „Barátom, egy kissé furcsának találom magát – mondta hűvösen. – Nem elég, hogy átvettem magától a gyerekeket, még a fuvardíjat is fizessem ki értük?” Mert a legigazabb, a legkülönb lélekkel is előfordulhat az, ha kereskedő az illető, de bárki mással is, hogy tudta és akarata ellenére sem állhatja meg, hogy ne alkudozzék, ne krajcároskodjék előbb egy kicsit, még ha csak saját magával is. „Uram, én nem mondom a szemébe, milyennek találom önt – felelte a lengyel. – Nem elég, hogy elhoztam az úrnak a gyerekeket? Még ingyen is fuvarozzam őket. Ezekben a mostoha időkben, mikor az ember alig lát valami keresetet.” „Már engedje meg – mondta Charles úr –, de emiatt inkább nekem fájhat a fejem. Vagy azt hiszi, olyan gazdag vagyok, hogy idegen gyerekeket vásárolok üptre? Vagy olyan istentelen, hogy ilyen apróságokkal kereskedek? Visszakaphatja őket! Akarja?”

Jócskán elámult ekkor a lengyel, ahogy így szó szót követett megint, hiszen csak most tudta meg, hogy Charles úr nem is rokona a gyerekeknek, ő csupán szánalomból

fogadta magához a szegény árvákat. „Hát ha ez így van – mondta –, én ugyan nem vagyok gazdag, és az úr honfitársai, a franciák se tettek azzá, de ha így áll a dolog, hogy is várhatnám öntől a fizetséget. Cserébe csak annyit kérek: jót cselekedjék a kis istenadtákkal”, s ahogy ezt az önzetlen kérést kimondta, könny szökött a szemébe, amely őszinte meghatódást tükrözött, de legalábbis a Charles urat őszintén meghatotta. „Milyen nemes lélek ez a polyák! – gondolta. – Pedig csak egy ágrólszakadt fuvaros. Én meg, akinek igazán van mit aprítania a tejbe, milyen szőrösszívú vagyok!” – A polyák már a búcsút vette, sorban megcsókolta a gyerekeket, és egyiket a másik után intette szófogadásra és jámborságra lengyelül, amikor – „Maradjon még egy cseppet, barátom – szólott Charles úr. – Azért annyira szegény nem vagyok, hogy a megérdemelt fuvardíjat ne tudnám kifizetni magának. Mégiscsak átvettem a rakományt, akkor pedig tartozom ezzel...” – azután odaadta neki az ötszáz rubelt. Úgyhogy most már a gyerekek is el vannak helyezve, a fuvardíj is ki van fizetve, és ha egyik-másik nyájas olvasó a nagy város kapui előtt kétségben talált volna lenni a rokon miatt, hogy ugyan megkerülhet-e, és aztán megcselekszi-e majd ezeket – az isteni gondviselésnek ehhez végül nem is volt szüksége rá.

A meggyógyított beteg

Azért a gazdagoknak is ki kell ám állniuk sokszor, hiába van annyi szépen szóló sárga madaruk,* mindenféle terhet-nyavalyát, amiről a szegény ember hál' isten mit sem tud. Mert vannak betegségek, amelyek nem a levegőben lappanganak, hanem a teli tálakban meg a színig poharakban, a támlás puha székekben meg a selyempaplanos ágyakban. Egy bizonyos gazdag amszterdami tudna erről egy s mást mondani! – Az ugyanis nem csinált egyebet egész délelőtt, csak ült a nagy süppedős karosszékben, és pőfékelt, ha ugyan a pipáját megtömni is nem volt rest, mert akkor meg csak bá-méskodott kifelé az ablakon, elnézte hosszan az isten szent napját, de egy szalmaszálát nem tett keresztbe. Délben mégis annyit evett, mint egy csapat kaszás aratáskor, s olyan kísérezénét csapott hozzá, hogy a szomszédokban sűrűn megfogalmazódott a kérdés: „Most a szél fúj odakünn, vagy megint a szomszéd harangoz az orrával?” – A délután ugyancsak a lakmározás jegyében telt; hogy egy kis hideg, hogy egy kis meleg, de ez-az mindig került a szájába, valamivel ugyanis el kellett verni, no nem az éhét vagy az étvágyát, hiszen jóllakott már, mint a duda, hanem a ráérő időt, aminek igazán bővében volt, egyszóval merő unalmában eszegetett csak, sokszor késő estig, úgyhogy nála nemigen lehetett volna megmondani, mikor végződött az ebéd, mikor kezdődött a vacsora. Mire eljött a lefekvés ideje, addigra úgy belefáradt már a sok egy helyben evésbe, mintha egész álló nap köveket rakodott vagy fát hasogatott volna. Szépen meg is erősödött derékban, csak hát egyre nehezebb volt emelnie a pocakját, utoljára olyan lett már az, akár a degeszre tömött liszteszsák. Miért, miért nem, valahogy nem csúszott már úgy az étel, mint azelőtt, kezdte elkerülni az édes álom is, s mint az némelykor lenni szokott, hosszú ideig csak nyüglődött, nyavalygott, keserveskedett magával, bár nem volt kimondott beteg; no persze, ha őt kérdezték, háromszázhatvanötféle baja volt, ami úgy értendő, hogy mindennap más. Kért is annyi orvostól tanácsot, ahány csak volt Amszterdamban. Ez aztán azzal járt, hogy elnyelt egy vödör-

* Aranypénzük.

nyi mixtúrát, egy lapátra való port, amellelt annyi pirulát, hogy egy kacsatojás kitelne belőle, úgyhogy a népek már csak úgy emlegették: a két lábon járó patika. De akár-mivel kúrálta is magát, nem segített az rajta egy szemernyt se, mert amit az orvosok ezenfelül előírtak, azt soha nem tartotta be, mi több, még ő olvasott be nekik, ha ezt szóvá merészelték tenni: „Teringettél! Mire való a gazdagságom – hogy életem végéig fűvön tengődjem, mint a beteg kutya? Nemhogy a doktor meggyógyítana a pénzemért!” Így ment ez sokáig, mígnem egyszer híret vette valami csodadoktornak, aki száz óra utazásra lakott onnan. Hát az olyan ügyes, mondták, hogy a betegek már attól meggyógyulnak, ha csak rájuk néz az az orvos úgy rendesen. Az olyan, hogy ha megjelenik valahol, a Halál rögtön kitér az útjából. Na, ez az én emberem, gondolta az amszterdami nagybeteget, és megírta az orvosnak, hogy se tehetek, se mehetek, mi mindentől szenved. Az orvos, nem kellett sok, mindjárt látta, mi itt a baj, hogy ez olyan nyavalya, amire csak egy gyógyszer van, nevezetesen a mértékletesség és a mozgás. „Na várj csak – gondolta –, majd kikúrállak én egykettőre!” És levelet írt neki, melyben a következőket tudatta vele: „Barátom! A baj komolyabb, mint gondolná. De ha szót fogad nekem, még van némi remény rá, hogy visszanyerje az egészségét. Közlöm, hogy az ön hasában egy pusztító szörnyeteg lakik, egy hétfejű sárkánykigyó. Ne ijedjen meg, majd én beszélek a fejével. Ehhez azonban ide kell jönnie. De pro primo: nem jöhet se kocsival, se lóháton, csakis az apostolok lován, mert a beste fajzat a rázástól még elemésztené a belső részeit. Az összes belét elrágná kegyetlenül. Csitt-csatt! – hetet egy harapásra. Pro secundo: napi két tányér főzeléknél nem ehet többet. Ebédre egy kis sült kolbász megengedett, vacsorára egy tojás. A reggeli legfeljebb egy gyöngye húsleves lehet, kevéske snidlinggel a tetején. Jól vigyázzon, mert amit ezenkívül megeszik, azzal már a kigyót hizlalja. És nem kell sok hozzá, úgy kinyomja a máját a helyiből, hogy aki ezek után még mértéket veend uraságodról, aligha a szabó lesz, de bizonyosan az asztalos. Más tanáccsal nem szolgálhatok. Hanem ha nem fogad szót nekem, lelkemre mondom, a jövő tavaszon már nem fogja hallani a kakukkot szólani. Tegyen, ahogy óhajt!” – Meg is hökkent, de meg is szeppent a kevély beteg attól, hogy így beszélnek órála övele. Ki is adta mindjárt, hogy kenjék be, suvickolják ki a szízmáját, és másnap reggel – úgy, ahogy az orvos meghagyta volt – jó korán útra kelt. Első nap olyan kinkeservesen haladt, hogy egy csiga is vígan a fullajtárja lehetett volna; ha ráköszöntek, nem fogadta; ami földi csúszómászó az útjába került, azt mindet eltaposta. Hanem már másnap reggel is, és aztán harmadnap is, valahogy úgy tűnt neki, mintha már rég nem énekeltek volna ilyen gyönyörűségeen a madarak, mint aznap, és a szeme megtelt a mezők harmatával, a földeken virító pipacsok pirosával; valahogy olyan üdítően hatott rá mindez – s az emberek arcáról is kedvesség, jóindulat áradt felé, s ami még meglepőbb, az övéről is feléjük; és reggelről reggelre, valahányszor kijött a fogadóból, mindig szebb és szebb lett a világ, és ő egyre könnyedebben, egyre jobb kedvűen haladt tovább, úgyhogy mikor tizenhét napi gyaloglás után megérkezett az orvos városába, másnap reggelre kelve már olyan virgoncnak érezte magát, hogy a bosszúság kezdte környékezni. „Nahát, rosszabbkor már nem is gyógyulhattam volna meg – dohogott. – Pont most, mikor az orvoshoz kell mennem. Legalább a fülem zúgna egy kicsit. Vagy a szivburokvizem folyna.” A doktor, amikor beállított, kézen fogta, és így szólt: „Most pedig mondja el szépen még egyszer töviről hegyire, mik a panaszai.” Azt mondta erre: „Panaszok? Nincs énnekem hál’ istennek semmi bajom, doktor úr. Boldog volnék, ha a doktor úr olyan egészségnek örvendene, mint jómagam.” „No, ezt egy jó szellem sugalmazta önnek – mondja a doktor –, hogy megfo-

gadta a tanácsomat. A gonosz kigyó tehát megdöglött. Annak már kampec. De a tojásai még ott vannak a hasában. Úgyhogy tanácsos lesz hazafelé is a gyalogszert választania. Otthon pedig – nem kell, hogy lássák – tessék fát fűrészelni szorgosan. És mindig csak annyit egyék, amennyivel az éhét csillapítja, egy falattal se többet. Nehogy kibújjanak a tojásból azok a sárkányivadékok. Akkor – de csak akkor! – tisztes öregkort jósolhatok uraságodnak” – ezt mondta, és mosolygott hozzá a bajusza alatt. A gazdag idegen pedig azt feleli erre: „Doktor úr! Szép kis alak maga, mondhatom. De engem sem ejtettek ám a fejem lágyára, úgyhogy nagyon is jól értem, amit mond.” Meg is fogadta azután a doktor tanácsát, az ígért kor, az is kijutott neki, mert nyolcvanhét év négy hónap és kilenc napot élt, és végig olyan egészséges volt, mint hal a vízben, és minden újévkor húsz dublont küldött az orvosnak üdvözet és életjel gyanánt.

Kovács András Ferenc

FÜST-FANTÁZIA

In memoriam F. M.

Füst voltam egykor én, fiam: mogyorva, árva, régi
 Füst, súlyos legekbe fölgomolyduló, szabad
 Talán, ki búsótéten bontogatja szét magát,
 Formátlanul ráng, megfeszíti vándor izmait,
 Százlábúmód ha mozdul minden ize, s úgy mász az éj
 Koszolt üvegjén, úgy hág homéri hold felé magánytalan
 Magasba, mintha mennydörögni tudna még a dór mezőn,
 Árkádiákon át... Pedig dehogy, fiacskám, ej, dehogy –
 Csupán árnyéka reszket ott, lakóni pusztaság fölött
 Az bomlik lelkes semmivé, mint szél kezében bölcsek sottogása.

Füst voltam, vén füst, mi lángját is feledte már rég:
 Márványos oltár vérkomor tüzét, honnan az égilakókhoz
 Gördült, lökődött lázas áldozatként, s lábok nyomát is óvta,
 Körbenyaldosá a fellegen, zord bércek fodrain... Zeuszra!
 Így volt! Ámde most Delphoi, Délosz, Dódóna néma. Théba se tisztel,
 Sem Braurón, mert rossz derekam ropog csak. Nem röpöppen, nem száll
 Ifjú szikrazápor vélem, öreggel – ó, hol égttem én el?